

У доповіді доц. І. М. Репіної всебічно висвітлювалася роль закордонного стажування у формуванні необхідних професійних компетенцій, а доц. Г. О. Ковальчук доповіла про різні рівні засвоєння знань при формуванні компетентностей.

У доповідях старш. викл. Л. М. Дибкової, доц. Л. Д. Єжової та проф. С. Д. Лазерової були підняті проблеми використання комп'ютерних технологій у формуванні комунікативних компетенцій фахівців.

Важливою складовою компетентнісного підходу до формування фахівців є обов'язкова діагностика набутих здібностей. На жаль, нині мало створено методик перевірки рівня компетентності. Тому на секції цій проблемі було приділено належну увагу. Зокрема, у доповіді доц. Т. О. Кожан йшлося про використання методу критичних ситуацій для оцінки компетенцій фахівців.

Компетенції — це феномен, що постійно змінюється. Проблеми прогностичності їх розвитку, зворотного зв'язку між студентом і викладачем була присвячена доповідь доц. А. В. Крушельницької.

Крім цього, у відповідях на запитання під час обговорення доповідей були конкретизовані і деталізовані інші проблеми за тематикою роботи секції. Всі вони, а також ідеї та пропозиції учасників конференції знайдуть своє відображення в рекомендаціях та будуть винесені на чергове засідання Вченої ради КНЕУ.

Хочу подякувати всім учасникам секції за плідну творчу роботу. Впевнений, що матеріали конференції стануть основою практичної діяльності кафедр.

*А. М. Береза, канд. екон. наук, проф.,
заступник першого проректора —
директор навчального центру*

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РОБОТИ В НОВИХ УМОВАХ

Приєднання до Болонського процесу, впровадження міжнародних стандартів освіти і пов'язану з цим переорієнтацію системи підготовки фахівців до новітніх тенденцій світового освітнього розвитку, поєднання зарубіжних технологій із досягненнями національної вищої школи передбачають удосконалення форм і методів самостійної, індивідуально-консультативної роботи та контролю якості знань студентів.

Досвід організації самостійної, індивідуально-консультативної роботи та контролю якості знань студентів викладено у доповідях учасників науково-методичної конференції, який можна узагальнити.

Сучасна вища освіта повинна ставити за мету формувати конкурентоспроможного фахівця — особистість, котра здатна працювати в умовах ринкової економіки. Тому необхідно змінити застарілі традиційні методи навчання, коли їх суть зводилася до простого навчання студентів вміти відтворювати та запам'ятовувати інформацію, до того що необхідно навчити студентів розуміти, осмислювати та практично використовувати інформацію, розвиватися. Досягти цього можна із використанням сучасних активних методів навчання («мозковий штурм», «кейс-метод», бесіда, дискусія, рольова гра, навчання студентів у малих групах).

Тому завданням університету є не тільки надання студентам системи знань, умінь та навичок економіста, але й забезпечення розвитку особистості кожного студента. Тому процеси навчання та становлення особистості нероздільні, повинні бути послідовними і безперервними, щоб забезпечити здатність до управлінської та підприємницької діяльності, оновлення знань, підтримування рівня кваліфікації, налагодження ділових контактів, індивідуальної і колективної творчості, володіння психотехнікою саморегуляції в напружених ситуаціях.

У ході використання особистісно-діяльнісного підходу особистість розглядається як суб'єкт діяльності, водночас як такий, що визначає характер цієї діяльності та спілкування, й формується в процесі такої діяльності, також формування творчої особистості фахівця, який був би спроможний до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Необхідна свобода вибору студента є у формуванні значної частини дисциплін індивідуального навчального плану, вибору навчально-методичних посібників, методів навчання, а в деяких випадках і викладача.

Так, головною метою особистісно-діяльнісного підходу при організації проведення практичних занять з дисципліни «Управлінський облік» є виявлення студентів, які не встигають засвоїти матеріал і потребують індивідуальної допомоги, яка може бути надана як на практичних заняттях, так і на особистих консультаціях з викладачем.

Також провідну роль у індивідуалізації навчального процесу відіграє особистість викладача як наставника, партнера, якому притаманні високий моральний авторитет, вміння вчитись протягом усього життя, професійна компетентність, комунікабельність

та винахідливість, який відходить від установлених традиційних форм подачі матеріалу і переходить до використання активних методів навчання, які є невід'ємною складовою індивідуалізації навчальної роботи, та організація спілкування студента і викладача як рівноправних партнерів.

Творчу особистість студента може сформувати лише творчий викладач, який не обмежується тільки одним предметом, а здатний його пов'язати з іншими навчальними дисциплінами, з наукою в цілому, із завданням виховання цілісного розвитку особистості молодшої людини.

Важливою складовою педагогічного процесу стає особистісно-орієнтована взаємодія викладача і студента.

Студент — творча особистість, яка стоїть на шляху нового життя і прагне вчитись. Тож викладачі поступово формують в них установку на певний «внутрішній ідеал», оскільки кожен повинен бути готовим жити в такому суспільстві, яке сприяє появі нової гармонійно розвиненої особистості.

Організація самостійної та індивідуально-консультативної роботи студента має багато форм реалізації та особливостей. Ця різноманітність залежить від дисципліни, форм навчання, наявності навчально-методичних матеріалів та інших факторів. Обрання певних нетрадиційних методів залежить від ряду факторів зовнішнього та внутрішнього характеру, серед яких слід відмітити специфіку предмета, аудиторії, часові рамки, рівень підготовки студентів та ін.

Тому найбільш доцільно при загальному управлінні методологією навчання з одного центру довірити кафедрам і викладачам урахувати особливості всіх факторів, які впливають на вивчення дисципліни, в організації цієї роботи.

Важливе посилення ролі самостійної роботи студента, що приводить до зміни організації навчального процесу у ВНЗ, який повинен будуватися так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у студента здібності до саморозвитку, творчому застосуванню набутих знань, способам адаптації до професійної діяльності у сучасному світі.

Можна сформулювати загальні думки на проблеми організації самостійної, індивідуально-консультативної роботи та контролю якості знань студентів:

1. Сучасний освітній процес розглядає самостійну роботу студента як основну складову процесу навчання. Самостійна робота виконує певні дидактичні функції: закріплення знань і навичок, які одержані у ході аудиторної роботи, розширення і поглиблення навчального матеріалу, формування умінь і навичок самостій-

ного виконання завдань, розвиток самостійності міркувань шляхом виконання індивідуальних завдань в обсягах, які виходять за рамки програмного матеріалу, придбання умінь щодо систематизації, планування, контролю і регулюванню власної діяльності без допомоги викладача.

Основними принципами самостійної роботи є комплексність, системність та безперервність процесу підготовки, а також відповідність завдання джерелам інформації.

На погляд доповідачів, до самостійної роботи студентів мають бути обов'язково включені завдання проблемної освіти, що вирішуються шляхом самостійного здобуття знань у процесі вирішення освітніх проблем, які сприяють творчому мисленню та пізнавальній активності студентів.

Переваги таких завдань полягають у самостійному здобуванні знань шляхом власної творчої діяльності, високій зацікавленості до навчальної праці, розвитку продуктивного мислення, міцних та дієвих результатах освіти. Проте для вирішення таких проблемних завдань необхідні великі затрати часу, тому під час планування самостійної роботи студентів на вирішення таких проблемних завдань необхідно відвести достатньо часу.

Самостійна робота сприяє формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості студента, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати свою діяльність без безпосередньої участі викладача. Завдання викладача полягає в тому, щоб розвинути мотивацію до самостійної діяльності студента.

Самостійна робота студентів повинна розглядатися, з одного боку, як вид навчальної роботи, що здійснюється без втручання викладача, але під його керівництвом, а з другого — як засіб залучення студентів до самостійної пізнавальної діяльності та формування у них методів її організації.

Самостійна індивідуальна робота студентів поза межами аудиторії може включати в себе: створення кейсів, зіставлення різних точок зору до проблем заняття (курсу), опрацювання періодичних видань та матеріалу з мережі Інтернет з обраного питання, розгляд проблемних ситуацій, складання словника термінів, понять та визначень теми (курсу), створення кросвордів, блок-схем та інтелект-карт у рамках заняття тощо. Метод кейсів передбачає безпосередню участь студентів і викладача в обговоренні ділових ситуацій або завдань. Аналіз ситуацій сприяє розвитку вміння аналізувати різні ситуації, оцінювати альтернативи, вибирати оптимальний варіант і складати план втілення його в життя.

Самостійна робота — це робота, організована самим студентом через його внутрішні пізнавальні мотиви і здійснювана ним у найбільш зручний, раціональний на його думку час, контролювана ним самим у процесі і за результатами діяльності, здійснювана на основі опосередкованого систематичного керування нею з боку викладача (навчальної програми, дисплейної техніки).

До основних видів самостійної роботи студентів з фінансового менеджменту, на наш погляд, слід віднести:

- набуття професійного досвіду в процесі проходження виробничої практики;

- робота з літературними джерелами з окремих тем дисципліни, написання доповіді, рефератів, есе на актуальні та дискусійні теми;

- індивідуальні розрахункові завдання, основані на фактичних матеріалах окремих підприємств, аналіз статистичних даних та складання моделей, аналітична і дослідницька робота;

- участь у наукових конференціях семінарах, круглих столах, колокваіумах;

- робота над вирішенням ситуаційних задач, рольові ігри, тренінги.

Самостійна робота також передбачає самоосвіту та самовиховання, які здійснюються в інтересах підвищення професійної компетентності.

Самостійна робота студента (СРС) — це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються студентом у позааудиторний час під методичним керівництвом викладача. Метою СРС є засвоєння в повному обсязі навчальної програми та послідовне формування у студентів самостійності як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасного фахівця.

Ефективність самостійної роботи студента залежить від низки факторів:

- забезпечення раціонального поєднання аудиторної та самостійної роботи викладача зі студентами на етапі формування завдання;

- наявність необхідного методичного матеріалу з метою перетворення самостійної роботи на творчий процес;

- контроль за успіхами студентів та допомога під час виконання індивідуальних завдань.

Метою самостійної роботи є сприяння у формуванні самостійності в прийнятті рішень, у вмінні систематизувати, планувати, контролювати і регулювати свою діяльність без допомоги зі сторони. Викладач є керівником самостійної роботи студентів,

він допомагає студенту в оволодінні матеріалу навчального курсу, створює атмосферу максимальної взаємодії та співпраці викладача і студента.

Комбінуючи матеріал різних занять в один новий, пов'язуючи його з життєвими ситуаціями, передбачаючи індивідуальні завдання різного характеру (пошукові, випереджальні тощо), особливу увагу приділяють організації самостійної роботи студентів (індивідуальні, парами, трійками, групами, колективні), забезпечуючи при цьому максимальну зайнятість кожного. Всі етапи занять закінчуються аналізом виконаної студентами роботи, показом досягнутого результату.

Самостійна пізнавальна діяльність студентів має бути спрямована на розвиток їх творчих здібностей. З цією метою створюється комплект завдань творчого характеру різного рівня складності. Залежно від рівня підготовки студентів робота з творчими завданнями організовується індивідуально або в малих групах. Після завершення розв'язування задачі в кожній групі проходить обговорення отриманого розв'язку, систематизація допущених помилок, проводиться оцінювання результатів навчальної діяльності кожного студента. Результати виконання творчих завдань презентуються на практичних та лабораторних заняттях.

Існує багато видів СРС, серед яких на особливу увагу заслуговує метод ситуаційного навчання або «кейс-метод» (англ. *case-study*). Це навчальний метод, застосування якого передбачає осмислення студентами реальної життєвої ситуації. Опис цієї ситуації одночасно відображає не тільки певну практичну проблему, але й аналізує значний комплекс знань, який необхідно засвоїти для її вирішення. Кейс-метод розглядається у трьох аспектах. По-перше, як специфічний метод навчання, що застосовується для вирішення властивих йому освітніх завдань. По-друге, як спосіб мислення викладача, його особлива парадигма, що дозволяє по-іншому мислити і діяти, оновити свій творчий потенціал. По-третє, як сфера творчої діяльності, пов'язана зі створенням ситуаційних вправ.

У цього метода є багато переваг порівняно із традиційними методами навчання. Ось деякі з них: 1) перехід від засвоєння студентами інформації до формування якостей, необхідних для творчої діяльності, наслідком чого є формування творчої особистості, що володіє здатністю саморозвиватися; 2) зміна місця і ролі викладача і студентів у навчально-виховному процесі, внаслідок чого викладач ініціює навчання, спонукає перетворення студентів в його активних суб'єктів, а студенти в свою чергу не тільки сприймають і засвоюють знання, але й активно їх генерують; 3) контроль знань

та формування практичних навичок органічно включений в процесу навчання. По суті, метод ситуаційного навчання зараз формує прогресивну парадигму викладацької діяльності, що вирізняється вищим рівнем ефективності і відповідає вимогам часу.

Усупереч поширеному уявленню, що це можливе тільки в рамках проведення ділових ігор чи «кейсів», слід наголосити, що в останніх така модель застосовується комплексно і вони присвячені конкретній ситуації. В той же час її можна і необхідно застосовувати у «звичайних» заняттях, оскільки всі вони присвячені вивченню певних явищ, категорій і процесів. Зрозуміло, що така робота потребуватиме більш ґрунтовної підготовки і викладачів, яким необхідно буде допомогти студентам адекватно і різнобічно оцінити об'єкти аналізу та сформулювати поради для подальшого навчання.

2. Методи організації індивідуальної роботи: безпосереднє спілкування викладача зі студентом у формі диспутів, колоквиумів та ін., проведення наукових студентських конференцій та презентацій, виконання індивідуальних завдань тощо. Організація оцінки результатів індивідуальної роботи студента повинна брати до уваги різні методи оцінки, що можуть надати різні «зрізи» рівня знань: письмові та усні опитування, комп'ютерні тестування, перевірка навичок за допомогою спеціальних програмних продуктів (моделей, тренінгів тощо) або в умовах роботи на реальному об'єкті (підприємстві), підготовка та обґрунтування проєктів з презентацією отриманих результатів, безпосереднє спілкування зі студентом під час його роботи тощо.

Індивідуально-консультативна робота викладача має включати основні компоненти диференціації навчання, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку кожного окремого студента з метою розкриття та розвитку їх індивідуальних творчих можливостей: всі студенти отримують подібні завдання, проте викладач надає різний вид допомоги з метою розвитку їх індивідуальних здібностей. Вид та рівень допомоги, що надається студенту, — застосування опорного або схематичного конспекту, алгоритму розв'язування завдання даного типу, визначення типових помилок в процесі вирішення аналогічних завдань тощо — має залежати від рівня підготовки студента.

Індивідуально-консультативна робота серед різноманітних методів навчання у вищій школі посідає важливе місце. Індивідуальне консультування орієнтується на поглиблення методологічних основ навчального матеріалу, розкриття його змісту, збагачення знань студента.

Індивідуальне консультування як складова самостійної навчальної роботи студента органічно доповнює лекцію, матеріали підручника, посібників. Воно урізноманітнює цю роботу, допомагає поглибити знання з найголовнішого, підтримати та підсилити ідеї студента щодо інтерпретації теоретичних положень, фактів, критичних оцінок.

Індивідуальна консультація викладача студенту дає широкий простір для аналізу спірних питань науки, ознайомлення з новітніми дискусійними питаннями, котрі ще не затверджено як навчальний матеріал. Індивідуальна консультація є найбільш економною формою посилення самостійної роботи студента, допомагає йому засвоїти значний обсяг знань з мінімальною витратою часу.

Індивідуально-консультативна робота викладача розвиває логіку наукового підходу до навчання студента за допомогою таких способів засвоєння програмного матеріалу, як порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення тощо, спонукує студента до активізації думки над навчальним матеріалом.

Індивідуально-консультативна робота посилює потребу студента до самостійної навчально-дослідницької роботи, яке формує вміння і навички самостійно оволодівати програмним матеріалом, пошуку джерел фактів, пояснювати окремі положення, науково опрацьовувати матеріал, переглядати зроблене.

Під час дискусій у ході навчальних занять у студентів формується самосвідомість. Тому формування особистості має здійснюватися залученням студентів викладачами до участі у системі діяльностей різного типу: через ігрові, творчі, трудові, ділові, діалогові, групові, тренінгові та інші форми.

Створити чітку систему контролю за результатами індивідуальної роботи, що повинна бути націлена не тільки на ознайомлення зі змістом навчальних дисциплін, а й на формування таких особистісних якостей, як ініціатива, відповідальність, дисциплінованість.

Для забезпечення результативності індивідуально-консультативної роботи студентів необхідно:

переосмислити роль викладача, який повинен стати консультантом, що буде сприяти прагненню до знань, навчання, своїм прикладом буде сприяти не тільки пізнавальним, але і практичним цілям навчання.

Запроваджувати сучасні, особливо комп'ютерні, технології організації навчання, що охоплюють педагогічний досвід, у т.ч. закордонний, а також ураховують потреби і перспективи підготовки висококваліфікованих фахівців.

Адресно і комплексно проводити організаційно-методичне забезпечення індивідуальної роботи студентів.

Наполегливо сприяти залученню студентів до активної наукової праці.

3. Будь-яка робота студентів без належного контролю та оцінювання може втратити свій сенс. Необхідно виділити найважливіші, на нашу думку, вимоги до системи контролю самостійної роботи: завчасне інформування студентів про зміст та форми контрольних заходів; узгодженість засобів контролю та методики проведення занять; обов'язкове охоплення контролем усіх студентів; сприяння розвитку мислення та вміння аналізувати рівень та якість виконуваних студентами завдань.

Традиційна система контролю недостатньо враховує індивідуально-психологічні особливості студентів, можливості використання диференційованого навчання.

Не випадково основним принципом контролю й оцінки знань студентів є принцип індивідуального характеру перевірки й оцінки знань студентів. Даний принцип передбачає індивідуальну роботу викладача з кожним студентом.

Отже, процес контролю якості знань студентів має бути максимально націлений на індивідуальний підхід до кожного студента. Важливим є те, що у ході проведення контролю викладач повинен враховувати індивідуально-психологічні особливості студента і пам'ятати, що кожен студент є особистістю.

У процесі поточного і підсумкового контролю викладач і повинен оцінювати саме такі знання, замість оцінювання рівня володіння інформацією.

Студенти визначають, що їм необхідно зробити для досягнення успіху. Це дає змогу викладачеві не тільки формувати завдання для самостійної та індивідуальної роботи, а й відпрацьовувати логіку організаційного етапу, що стає сталою навичкою сприйняття своєї ролі під час виконання студентами будь-якої роботи. Підкріпленням позитивного стимулювання на цьому етапі має бути виконання студентами самостійних та індивідуальних завдань, що мають підтвердити у свідомості людини наявність відповідних змін.

Студенти, об'єднані в малі групи (від 3 до 5 чол.), зможуть більш ширше розкрити завдання та виробити спільний груповий проект в атмосфері співпраці.

Робота в малих групах дасть змогу студентам більш ефективно виконати завдання з дисципліни, за рахунок:

— можливості вибору предмета дослідження;

- застосування колективних методів роботи (обговорення, «мозкового штурму», сценаріїв і т. д.);
- можливості творчого підходу до виконання завдань;
- вироблення групового проекту.

Особливо важливою для активізації самостійної роботи є очевидність у зв'язку між навчальним завданням та майбутньою професією чи актуальною життєвою позицією. Потрібно допомогти студентам планувати самостійну роботу, тоді вони зможуть активізувати свою роботу самі. Але при цьому не слід забувати про контроль з боку викладача, особливо на етапі формування навичок самостійної роботи.

Важливе місце посідає впровадження тренінгової технології у навчальний процес. Головним призначенням застосування тренінгового процесу має бути засвоєння та стабілізація професійних навичок студентів, набутих ними під час теоретичних та практичних занять з певної дисципліни. Разом з тим тренінг є важливим засобом щодо творчого самовираження студентами власних думок, ідей та формування на цій основі певної концептуальної системи.

У ході здійснення контролю якості знань викладач використовує різні форми, а саме:

- тестування;
- перевірка контрольних робіт;
- доповіді за самостійно вивченою темою;
- експрес опитування;
- звіт за результатами виконаного проекту.

Сучасні форми контролю знань повинні підвищувати не тільки ефективність оцінки рівня самопідготовки студентів, а й якість засвоєння ними матеріалу, і мотивацію до його вивчення. Підвищення мотивації студентів до самостійної роботи може бути досягнуто у разі роз'яснення важливості питань, що виносяться на самостійний розгляд для майбутньої практичної діяльності, професійного і кар'єрного росту, підвищення конкурентоспроможності при працевлаштуванні.

Можемо рекомендувати:

1. Ширше впроваджувати різні форми організації самостійної та індивідуально-консультативної роботи кафедрями університету.
2. Розробити окремі методичні рекомендації з самостійної та індивідуально-консультативної роботи студентів заочної форми навчання, що дозволило б проводити поточний контроль.